

Kitap Tanıtımı/ Book Review: Mustafa Sarı, İzmit'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925), Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2016.

Şeyda Özeren*

11 Haziran 1868 tarihinde Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Cenevre Sözleşmesi gereği olarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Dr. Abdullah Bey, Marko Paşa ve Ömer Paşa'nın himayesinin öncülüğünde kurulmuş ancak ilk zamanlarda çalışır hale geçememiştir. 14 Nisan 1877'de "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adı ile Marko Paşa önderliğinde yapılan toplantılardan sonra yeniden kurulmuş ve yapılan savaşlarında yardım çalışmaları yaptıysa da ancak 1911 yılında kurumsal olarak çalışmalara başlayabilmiştir.

Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde belli bir sistem ve kurallar içinde muhtaçlara, kazazedelere, yaralıları yapılan yardım 1868 yılında teşkilatlandırılıp bir cemiyet haline getirildi. Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşlar neticesinde cemiyet, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda kazandığı deneyimleri daha ileri taşımaya neden olmuştur. Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin vilayet, kaza ve nahiyelerde zaman içerisinde teşkilatlanmaya başladığı görülmektedir. Tanıtımı yapılan çalışmanın da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1911-1925 yılları arasında İzmit ve çevresinde gerçekleştirildiği faaliyetleri ele alınmıştır.

Sakarya Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim dalı öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı tarafından kaleme alınan, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin 1911-1925 yılları arasında İzmit ve çevresindeki faaliyetleri konu alan çalışma da, başta arşiv belgeleri ve diğer kaynaklar tekrar gözden geçirildiği gibi, Kızılay, Genelkurmay ATASE ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde birçok arşiv belgesine de ulaşıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili en önemli kaynak olarak Kızılay Arşivi'nden yararlanılmıştır. Kızılay Arşivi'nden sonra gelen konu ile ilgili en önemli kaynak arasında olan Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin faaliyet raporları eserde önem arz etmektedir. Sadece İzmit, Adapazarı, Karamürsel gibi kazalar ile ilgili elde edilen belgelerden yararlanılmamıştır. Aynı zamanda Bahçecik, Taraklı, İznik gibi nahiyeler ile ilgili belgelere ulaşıldığı görülmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı tarafından kaleme alınan bu eser giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti ve Hilâl-i Ahmer (Kızılay)'in Hıristiyan Dünyası'ndaki Sâlib-i Ahmer yani Kızıllaç'ın kısaca tarihi anlatılmıştır. Kızıllaç fikrinin gelişmesinde İsviçre vatandaşı olan Jean Henry Dunant'ın önemli katkıları olduğuna değinilerek yapılan konferanslar hakkında bilgiler verilmiştir. Kızıllaç'ın kuruluşunun nasıl gerçekleştirildiği açıklanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise cemiyetin kuruluş aşamasının nasıl gerçekleştiği kısaca anlatılmıştır. İzmit bölgesinin mülki yapısına değinildikten sonra konu ile yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler verilmiş ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda yanlış bilgiler tespit edilerek Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı tarafından düzenlenmeye gidilmiştir.

“İzmit Sancağı'nda Hilâl-i Ahmer Teşkilatı'nın Kurulması ve İlk Faaliyetler (1911-1914)” adlı birinci bölümde, İzmit, Karamürsel, İznik ve İzmit Sancağı'ndaki diğer Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri'nin faaliyetlerine değinilmiştir. II. Abdülhamit'in saltanatı boyunca atıl halde kalan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin, 20 Nisan 1911'de İstanbul'da yeniden kurulması ile diğer vilayet ve kazalarda cemiyetin şubeleri açılmaya başlanmasının nasıl gerçekleşmiş olduğu anlatılmaktadır. Cemiyetin söz konusu olan kaza ve nahiyelerde teşkilatlanma yapıları, şubelerin toplandığı ianelerin hangi kalemde geldiği ve bunların Merkez-i Umumi'ye nasıl gönderildiği açıklanmıştır.

“I.Dünya Savaşı Döneminde Hilâl-i Ahmer'in İzmit'teki Faaliyetleri” adlı ikinci bölümde, Hilâl-i Ahmer Şubelerinden İzmit, Kandıra, Karamürsel, Adapazarı, Hendek, Geyve, Bahçecik, Taraklı ve diğer şubeler ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda faal olan cemiyetin Birinci Dünya Savaşı süresindeki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Şubelerin idare heyetindeki şahısların isimleri ve bu isimlerin bulunduğu bölgedeki cemiyet için yaptığı faaliyetlere değinilmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında diğer zamanlarda olduğu gibi en büyük sağlık problemlerinin başında salgın hastalıklarla mücadeleler gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Şubesi'nce toplanan yardımlar söz konusu olduğu bahsedilmektedir. Eserde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin müzeyyenat (süs) eşyalarını satarak gelir elde etmeye çalıştığı dikkat çekmektedir. Bunun

yanı sıra rozet satışı, çiçek günleri, kurban derileri, müsamereler, pul satışı gelirleri ile ianeler elde edildiği gösterilmektedir. Merkez-i Umumi'den gelen ve giden meblağlar hakkında bilgiler yer almaktadır. I. Dünya Savaşı sürecindeki cemiyetin şubelerince nelere masraf yapıldığı tablolar halinde gösterilmektedir.

I.Dünya Savaşı Sırasında İzmit'teki Üsera Garnizonları ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin durumunun anlatıldığı bu bölümde, dünya savaşı sürecindeki üsera garnizonlarının kuruluşu anlatılmıştır. İzmit, Adapazarı, Darıca, Eskihisar ve Derince'deki üsera garnizonlarının faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üsera garnizonlarındaki esirlerin hangi milletten oldukları, Osmanlı Devleti'nin esirlere olan davranışları, esirlere yapılan yardımlar, devletin esirlerden nasıl şekilde yararlandıklarına dair bilgilere eserde ulaşmak mümkündür.

I. Dünya Savaşı'nda ülkede ziraat yapacak şahısların silah altına alınmaları ve Çanakkale Savaşları nedeniyle boğazların kapanması ile yabancı ülkelerden gıda maddelerinin ithalatının kesilmesi gibi nedenlerle hastane, aşhane ve imalathane gibi müesseseleri için gerekli temel gıda maddelerini tedarik etmekte zorlanmaya başlaması sebebiyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Adapazarı Zeriyyat İdaresi'nin faaliyete başladığı açıklanmıştır. Bu çıkmazdan kurtulma çarelerini düşünen Cemiyet, Beykoz, Adapazarı, Tuzla ve Eskişehir'de, Konya Sarayönü'nde zeriyyat (ekim işleri) icrasına başlanmış olduğundan bahsedilmektedir. Zeriyyat İdaresi'nin yönetimi, personeli, idareye bağlı karargahlardaki hasılatlar, idarenin halka yapmış olduğu yardımlar, idare ile ilgili muhasebe verileri ve idarenin lağvedilmesi hakkında bilgiler mevcuttur.

"Milli Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" adlı üçüncü bölümde, I. Dünya Savaşı bittikten sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmit ve çevresindeki faaliyetlerinin durağanlaştığı fakat 1920 Ekim ayı sonlarında bölgenin Yunanlılar tarafından işgaliyle birlikte tekrardan faaliyetlerinin yoğunlaşmaya başladığının bahsi edilmiştir. İzmit ve çevresinde gerçekleştirilen Yunan zulmünü durdurmak için Karamürsel İmdat Heyeti'nin oluşturularak halkın yaralarının sarıldığını, İzmit, Karamürsel, Yalova ve diğer bölgelere imdat heyetleri gönderilerek halkın iaşe, sağlık ve mesken sorununa çözüm bulunmaya çalışıldığı dile getirilmektedir. Karamürsel İmdat Heyeti'ne tayin edilen memur

ve hademelerin isimleri tablo ile gösterilmektedir. Aynı zamanda Karamürsel bölgesindeki ekmek vesika miktarı, erzak sarfiyatı, erzak türü, personeline ait olan yemek listeleri, Geyve Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne gönderilen erzakların listesi yer almaktadır. Samanlıdağ Yarımadası'nda halka yapılan zulümler karşısında Tahkikat Heyeti'nin nasıl çalışmalar yaptığı açıklanmıştır. Hilâl-i Ahmer Onuncu İmdat Heyeti'nin İzmit ve çevresine yapmış olduğu yardımların miktarı gösterilmektedir. Cemiyet, Karamürsel ve civarındaki halkın sağlık durumu ile ilgili raporlara yer vererek en çok hangi hastalıkların görüldüğü bilgisi aktarılmıştır. Aynı zamanda ihtiyaç dâhilinde milli kuvvetlere gönderilen ilaçları, dispanserlerin bölgedeki sayıları hakkında bilgi verilmektedir. Cemiyetin gelirlerini arttırmak adına at koşularından yararlandıkları da gösterilmiştir. Cemiyetin ahaliyi Yunan zulmünden korumak için İstanbul'a gönderilmesini sağlamış olduğu aynı zamanda bu muhacirlerin memleketlerine tekrar götürülme işlemlerine yardımcı olduğuna yer verilmiştir. Bu dönemdeki İzmit, Adapazarı gibi bölgelerde cemiyetin yapmış olduğu faaliyetlere geniş bir şekilde yer verilmiştir. Şubenin topladığı ve gönderdiği ianeler tablolar halinde açıklanmaktadır. Bölgedeki hastanelerin yaralılara vermiş olduğu malzemeler tabloda yer almaktadır.

“İzmit'te Mübadele Ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” adlı dördüncü bölümde mübadele kanunun çıkarılması ve Hilal'i Ahmet Cemiyeti'nin mübadeleye dâhil edilmesine dair bilgiler mevcuttur. Bu bölümde ilk olarak göç ve mübadelenin hangi anlama geldiği açıklanmıştır. 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunanlıların arasında Türk ve Rum nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol imzalanması ile cemiyetin etkin bir biçimde görevine devam ettiği dile getirilmiştir. Milli Mücadele'nin sona ermesine rağmen cemiyetin hala aktif olduğu, zor bir görev ile karşı karşıya kaldığı dile getirilmektedir. Lozan Antlaşması'ndaki alınan kararlar neticesinde zorunlu olan göç ile birlikte Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin etkin bir rol üslendiği gösterilmektedir. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulması, vekâlete 1923 yılı bütçesinden kaç lira tahsisat ayrılmış olduğu, belirlenen iskân mıntıkları, mübadele işlerini düzenlemek amacıyla yapılan programlar hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Mübadillerin iskân edilecek yerler arasında İzmit ve çevresi bulunması sebebiyle cemiyetin İmdat Heyeti oluşturduğu ve bölgeye gönderildiği

anlatılmıştır. Mübadele öncesi İzmit'te yapılan hazırlıkların başlaması, misafirhanelerin kurulmasına yardım edilmesi, oluşturulan heyetteki görevlilerin maaş ve iane bedelleri, heyet üyelerinin isimleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Eserde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1924 yılındaki Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarında olan bütün faaliyetlerine ayrıntılarıyla yer verilmiştir. Mübadiller için misafirhane, hastane kurulması, gemiler ile gelenlerin karaya çıkarılma işlemlerinin yapılması, hasta olanların hastaneye sevk edilmesi, bulaşıcı hastalıkların tedavi edilmesi, iskân edilme süreci, mübadillerin ihtiyaç duydukları çadır, ekmek, elbise ve un dağıtımı gibi faaliyetlerine yer verilmiştir. Daha sonra İzmit Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin lağvedilmesi süreci ele alınmıştır. İzmit İmdat-ı Sıhhi Heyeti Reisi Hikmet Bey'in 7. Mıntıka Tababeti'ne gönderdiği bir yazıda İmdat Heyeti'nin yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır. Eser, Mübadele sırasında Kocaeli ve diğer bölgelerdeki Hilâl-i Ahmer Şubeleri'nin faaliyetleri hakkında bilgiler vererek son bulmaktadır. Ayrıca şubelerin gelir ve gider durumu ile ilgili tablolar yer almaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarı sonuç bölümünde eseri kısaca özetleyerek genel bir değerlendirme yaptıktan sonra, konu ile ilgili bulgulara yer vermiştir. Sonuç bölümünden sonra başta arşiv belgeleri ve diğer kaynaklar olmak üzere geniş bir bibliyografyayı okuyucuya sunmuştur. Ardından ekler bölümünde konuyla ilgili olan belgelere, tablolara, haritalara ve fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. Kitabın son kısmında ise dizin karşımızda yer almaktadır.